Een heer van Boortmeerbeek die de eerste protestantse burgemeester werd van de stad Mechelen (1580-1585): Joris/George Sweerts

(Marc Michiels)

Tussen 1580 en 1585 kende de stad Mechelen een periode van radicaal, calvinistisch bestuur en was het in handen van de Staatsen. Dat Joris Sweerts, de toenmalige kasteelheer van het Boortmeerbeekse 't Hof Ter Hoye bijna onmiddellijk aangesteld werd als *commoniemeester* (*wat nu zou overeenkomen met burgemeester*) en dat hij nadien een belangrijke rol zou spelen bij de reconciliatie met de Spanjaarden is weinig geweten.

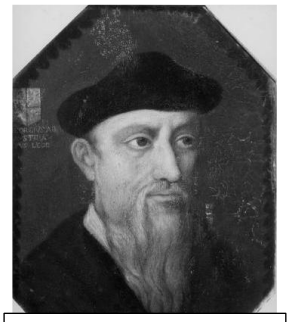

Georges d'Autriche

Alles begon in 1545 met het huwelijk van Madeleine De Rycke[1] met **Philips Sweerts**, kamenier, secretaris en raadgever van Georges d'Autriche[2], prinsbisschop van Luik van 1545 tot 1553. Magdalena (°1518) zou zoals we weten na de dood van haar vader en haar broer, vrouwe van Boortmeerbeek worden. Door haar huwelijk zou de belangrijke familie Sweerts generaties lang Boortmeerbeek kunnen blijven besturen.

De Sweertsfamilie behoorde in die periode tot één van de zeven belangrijke Brusselse geslachten. Naast de Sweertsen waren er ook de patriciërsfamilies Coudenberg, Roodenbeke, Serhuyghs, Serroelofs, Sleeus, en Steenweeghs. Leden van deze families waren voorbestemd om de stad Brussel met wijsheid te leiden, met kracht te verdedigen en haar aantrekkelijker en welvarender te maken.

Zeker is dat deze patriciërsfamilies een wapen droegen, rijk waren geworden in de lakenindustrie en de zeven schepenambten van de stad onder elkaar verdeelden. Ze bewaakten ook elk één van de zeven stadspoorten en beschikten daartoe zelfs elk over een gevangenis. De families maakten ook geslachtslijsten op. Om lid te kunnen worden van één van de 'Lignagies' of geslachten moest de kandidaat wettig geboren afstammeling zijn, van het mannelijk geslacht, de volwassen leeftijd bereikt hebben en aan een bepaalde sociale status voldoen. In die tijd was het gebruikelijk om heren van heerlijkheden zoals Boortmeerbeek, die leefden van de inkomsten van hun feodale rechten, toegang te geven tot één van zeven machtige patriciërsfamilies.

Philippe Sweerts werd in 1554 officieel opgenomen in het Sweertsgeslacht. Vanaf 1506 was een telg van de Sweertsen schepen van de stad Brussel geweest en zegelde hij met het gekende Sweertswapen. Het getuigde van de economische macht die de Sweertsen hadden verworven in de stad Brussel via hun familie. Uit de geslachtslijsten bleek ook hoe Brusselse geslachten eigendomsrechten hadden over een aanzienlijk deel van de Brabantse gronden buiten Brussel.

---

[1] Madeleine de Rijcke was de dochter van Joos de Rijcke, heer van Boortmeerbeek, en Joanna van Marselaer. Georges d'Autriche, Luiks prinsbisschop, foto wikipedia

[2] In 1544 werd Georges van Oostenrijk prins-bisschop van Luik. Hij was een felle bestrijder van het lutheranisme en vaardigde verscheidene ordonnanties uit tegen de protestanten.

Te Boortmeerbeek hield het geslacht Sweerts de hoge, middele en laagste rechtspraak en aanvaardde deze tegen een bedrag van 880 ponden (12 april 1559), gekocht van koning Filips II. De Heerlijkheid Boortmeerbeek was dus een belangrijk leen waar alle graden van justitierechten aan verbonden waren.

> (Inzet: Deze justitierechten werden in de middeleeuwen in drie graden opgedeeld. Een heer met een hoge rechtsmacht mocht de zwaarste misdrijven als moord en brandstichting bestraffen met de dood. Hij mocht boeten opleggen tot 60 Ib.par. (libra of pond parisis). Een heer met middele (midden) rechtsmacht kon boeten tot 10 1b. par. opleggen en misdrijven als overspel, gewone doodslag en diefstal ten hoogste bestraffen met "put en galg". De lage rechtspraak omvatte het opleggen van boeten tot ten hoogste 3 lb. par. voor kleinere misdrijven als het niet onderhouden van wegen en waterlopen. De zogenaamde vrijwillige of gracieuse rechtspraak behoorde tot de lage rechtspraak. Deze omvatte wat wij tot op vandaag bestuurlijke en notariële taken zouden noemen.)

Dat de Heer van Boortmeerbeek deze drie graden van rechtspraak op zijn grondgebied mocht toepassen gaf aan dat de familie Sweerts hier heel wat aanzien had opgebouwd. Philippe Sweerts stierf in Boortmeerbeek op 17 maart 1568.[3]

De zoon van Philippe Sweerts en Madeleine de Rycke was George of Joris Sweerts . Door de dood van zijn vader erfde Joris de hoge, middele en lage rechtsmacht over de heerlijkheid van dorp en parochie van Boortmeerbeek. Net als zijn vader en nogal wat edellieden uit het Brusselse ommeland werd hij opgenomen in het Sweertsgeslacht van Brussel in 1573. De voorwaarden om te worden toegelaten waren zeer streng. Buiten dat de kandidaat aan de hand van zijn stamboom diende aan te tonen af te stammen van een deze bevoorrechte families moest men bovendien het bewijs leveren geen enkel ambacht uit te oefenen en uitsluitend van rentes te leven. In die periode werd een betrekking in dienst van de vorst onverenigbaar geacht met op winst gerichte belangen. Zo wilde men de vermenging van private en openbare belangen voorkomen. Voorts moest men van het mannelijke geslacht zijn, volwassen en katholiek. (voetnoot: Tegenwoordig zijn de Zeven Geslachten van Brussel verenigd in de "*Koninklijke Vereniging der Afstammelingen van de Brusselse Geslachten*", onder het beschermheerschap van Albert II, Koning der Belgen, die zelf een band heeft met elk van de Zeven Geslachten. Ze behielden op onopvallende wijze hun invloed op het Brusselse leven vandaag en leggen zich hoofdzakelijk toe op de verdediging van het culturele en geschiedkundige Brusselse erfgoed.

En wil deze laatste voorwaarde nu werkelijk een probleem zijn want Joris Sweerts, zoon van een kamenier, secretaris en raadgever van een prinsbisschop, was in de jaren 1580-1581 zeker calvinist. Als Staatse troepen o.l.v. Olivier van den Tympel, heer van Korbeek-Dijle, reformant en kolonel bij het leger van Willem van Oranje en gouverneur van Brussel stond sedert 1573 aan het hoofd van een regiment protestantse soldaten en was in 1580 betrokken bij de inname van een aantal steden waaronder Mechelen langs de Overste poort *(nu de nog bestaande Brusselpoort)* en de Koeipoort *(nu aan het eind van de Fred. De Merodestraat)* Mechelen binnenvielen werd Mechelen een calvinistische stad en kreeg het een calvinistisch bestuur.

---

[3] Hij werd begraven in de kerk van Boortmeerbeek; zijn grafsteen ligt nu onder de huidige vloer

Tot aan de vooravond van het calvinistisch bewind wisten enkele machtige magistratenfamilies beslag te leggen op de voornaamste posities in het stadsmagistraat. Doordat deze families onderling sterk verwant waren door een weloverwogen huwelijkspolitiek, vormden zij als het ware een quasi erfelijke oligarchie. De families Schooff, van Gottignies, van Merode en de Clercq-van Rovekerke bezetten de bestuursmandaten. Met het calvinistisch bewind verdwenen deze traditionele magistraatsfamilies van de lage stadsadel van het politieke toneel. *"Homines novi*" of letterlijk vertaald "*nieuwe mannen"* namen de macht over . Eén belangrijke figuur die uit het niets kwam opdagen was Joris Sweerts, Heer van Boortmeerbeek. Als calvinist werd hij erg betrouwbaar geacht en het hielp hem om vlak na de inval van de *Staatsen* benoemd te worden tot communiemeester *(burgemeester*) van de stad Mechelen. Hij werd als communiemeester aangesteld in de stadsmagistraten van 14 april 1580 en herverkozen op 23 augustus 1580. Op 25 augustus 1581 als er nieuwe magistraten moesten aangesteld worden werd Sweerts niet herverkozen, net als de andere voorgedragen communiemeesters. Of dit protest uitlokte is niet bekend maar de rol van Joris Sweerts was nog niet uitgespeeld. Kort na de installatie van het nieuwe magistraat van 25 augustus 1581 zien we Joris Sweerts terug verschijnen in de belangrijke functie van thesaurier *(penningmeester).* Door deze aanstelling moest hij een schepenambt van de stad Brussel, dat hem werd aangeboden, aan hem laten voorbij gaan.

Gedurende de ganse periode van het calvinistisch bewind verbleven er Staatse garnizoen soldaten binnen de Mechelse stadsmuren en dit tot groot ongenoegen van de Mechelse bevolking. Gelijktijdig werd een eigen calvinistische betrouwbare stedelijke verdedigingsmacht opgebouwd omdat de hoofdmannen van de schuttersgilden voor het merendeel katholiek én koningsgezind waren. Er werd overgegaan tot het oprichten van zes nieuwe vendels die onder de leiding stonden van kapiteins die Willem van Oranje genegen waren. Ook op dit gebied genoot Joris Sweerts het volle vertrouwen van de Calvinisten want hij werd benoemd als kapitein van een van deze vendels.

Olivier van den Tympel dook terug op als Joris Sweerts in 1582 gevangen werd genomen door de Spanjaarden. Om Joris Sweerts vrij te krijgen werd hij geruild met heer Etienne van Cotereau, heer van Herdersem die gevangen was genomen door de Staatsen te Aalst. Bovenop betaalde de moeder van Joris Sweerts nog de belangrijke som van 136 karolusflorijnen aan Gilles Wyts, cavalier van het leger van Olivier van den Tympel die er vermoedelijk optrad als bemiddelaar. Joris Sweerts werd door de Staatsen erg belangrijk geacht.

Militair maar ook diplomatiek kon Joris Sweerts zijn mannetje staan. Na de inname van Mechelen in 1580 werden vanuit Antwerpen en de Staten van Brabant pogingen ondernomen om de heerlijkheid Mechelen in het hertogdom Brabant te laten opgaan. Daardoor zou de heerlijkheid Mechelen haar statuut als afzonderlijke heerlijkheid verliezen en toetreden tot de vier Brabantse hoofdsteden Antwerpen, Brussel, Leuven en 's Hertogenbosch. Rond 7 december 1580 werd Joris Sweerts naar Antwerpen gezonden om er te beraadslagen over de kwestie van de "*Nadere Unie"* met wethouders van Brabant. Van 10 december 1580 tot 16 januari 1581 verbleef hij te Antwerpen om er met de Staten van Brabant te overleggen. Toch werden deze onderhandelingen zonder akkoord bezegeld want in de Staten-Generaal bleef Mechelen gedurende gans de periode van het calvinistisch bewind vertegenwoordigd als een aparte provincie met een eigen vertegenwoordiging. Deze "*brabantisatie*" ging voor Mechelen niet door maar toch bleven gedurende het calvinistisch bewind de relaties met het opstandige deel van het hertogdom Brabant bijzonder intens. Er werd eind 1580 begin 1581

druk onderhandeld en Joris Sweerts als telg van het Sweertsgeslacht was hierin een sleutelfiguur die zeker heeft bijgedragen tot het groeiend samenhorigheidsgevoel onder de Brabantse steden dat toen groter was dan in de jaren voor de troebelen.

Gedurende deze turbulente vijfjarige periode heeft Joris Sweerts zeker zijn stempel gedrukt op het bestuur van de stad. Opvallend is dat hij in juni en juli 1585 zowel bij de onderhandelingen met de muitende Staatse soldaten als bij de reconciliatieonderhandelingen op de voorgrond trad als gedelegeerde van de edelen en de notabelen. Op 5 juni 1585 konden de muitende soldaten het gedaan krijgen de edelen (waaronder Joris Sweerts) van de stad te dwingen een lening van 44.000 gulden toe te staan. Een zware dobber als je weet dat de stad een Spaanse (1577) en een Engelse furie (1580) had meegemaakt en daardoor totaal verarmd was. Zo werd Mechelen tijdens de Spaanse furie grondig geplunderd gedurende drie dagen en drie nachten. De eerste dag plundering was voorbehouden aan de Spanjaarden, de tweede aan de Waalse krijgsknechten en de derde aan de Duitse huurlingen. Plunderingen bleven niet beperkt tot steden. Ook Hever en Boortmeerbeek werden in die tijd leeggeroofd door de Spanjaarden. Farnese was er in 1585 in geslaagd een nagenoeg sluitende blokkade van de stad op te zetten. Eind juni werden de forten van Nekkerspoel en Walem, het Steen te Elewijt en nog enkele andere schansen waaronder het kasteel van Schiplaken veroverd. Weer was het Joris Sweerts die namens de edelen de onderhandelingen voerde met Alexander Farnese.

Alles wijst erop dat Joris Sweerts zich later (na 1585) tot het katholiek geloof heeft bekeerd. Toch mocht deze bekering niet baten. De machtswisseling die in 1585 werd doorgevoerd maakte dat geen enkele wethouder die tijdens het Calvinistisch bewind de dienst had uitgemaakt nog een magistraatspost te Mechelen toegewezen kreeg. Ondanks zijn reconciliatie (*terugkeer tot het katholicisme*) bleek ook Joris Sweerts te zeer gecompromitteerd om nog enige verantwoordelijkheid te kunnen opnemen in de Dijlestad.

De goederen van heel wat wethouders uit de Calvinistische periode werden in beslag genomen. Aan deze inbeslagname is Joris Sweerts ontsnapt. Door zijn verzoening en bekering tot het katholicisme bleef hij daarvan gespaard. Heeft hij zich uit tactische overwegingen daarom terug tot het katholicisme bekeerd? We zullen het nooit weten.

Joris Sweerts week niet uit zoals velen van zijn kompanen maar bleef wonen op het kasteel 't Hof te Ghoye tot aan zijn dood in 1607. De eredienst werd opgedragen in de St Romboutskathedraal op 11 mei 1607 evenwel zonder rouw of klokkengelui. Zoals het mensen van zijn stand paste werd er een jaargetijde (jaargetijde is een gedachtenisdienst op de verjaardag van een overlijden) gesticht voor de overleden Heer van Boortmeerbeek. Dit jaargetijde werd nog tot in 1824 in ere gehouden in de parochiekerk van Boortmeerbeek.

De Heer van Boortmeerbeek overleed zonder nageslacht na te laten. Boortmeerbeek werd daarna beurtelings bestuurd door **zijn zuster Anna Sweerts** en zijn weduwe Anna Suys.

Bibliografie

*Buskens, E. e.a., *Mechelen de Heerlijke*, Uitgeverij Plantin, Mechelen

*Koch (A. C. F.). *De rechterlijke organisatie van het graafschap Vlaanderen tot in de 13e eeuw*,

Buntinx J.,*Revue belge de philologie et d'histoire* Année 1953 Volume 31 Numéro 1 pp. 150-153

*Marnef, G., *Het Calvinistisch bewind te Mechelen 1580-1585*, reeks Standen en Landen UGA Kortrijk-Heule, 1987

*Marnef, G., *Tentoonstellingsbrochure :Luister en rampspoed van Mechelen ten tijde van Rembert Dodoens 1585-1985*, Mechelen 1985.

**Familieschoon,* driemaandelijks tijdschrift van de V Geslachten van Hoegaarden (1741), juni, juli, augustus 2015

**HRB*, jrg 8, p 12; jrg 28, p 65